Багатство мовної і точність слововживання як виразні ознаки культури мови

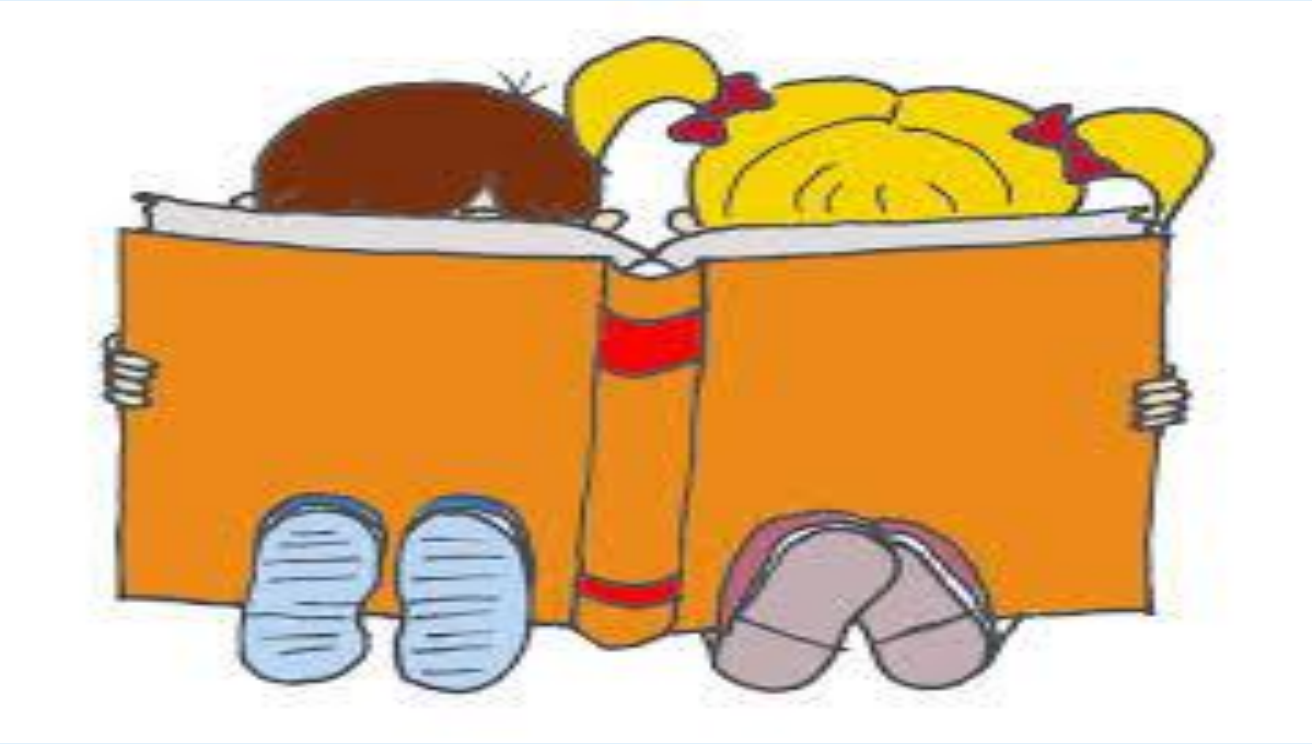

План:

- Пряме і переносне значення слів в українській мові.
- Багатозначність слова.
- Омонімія. Міжмовні омоніми.
- Пароніми і правильність уживання слів.
- Синонімія і багатсво мови.
- Антоніми і мовна виразність.

Мова – це наша національна ознака, в мові - наша культура, сутність нашої свідомості.

(Іван Огієнко)

1. Пряме і переносне значення слів в українській мові

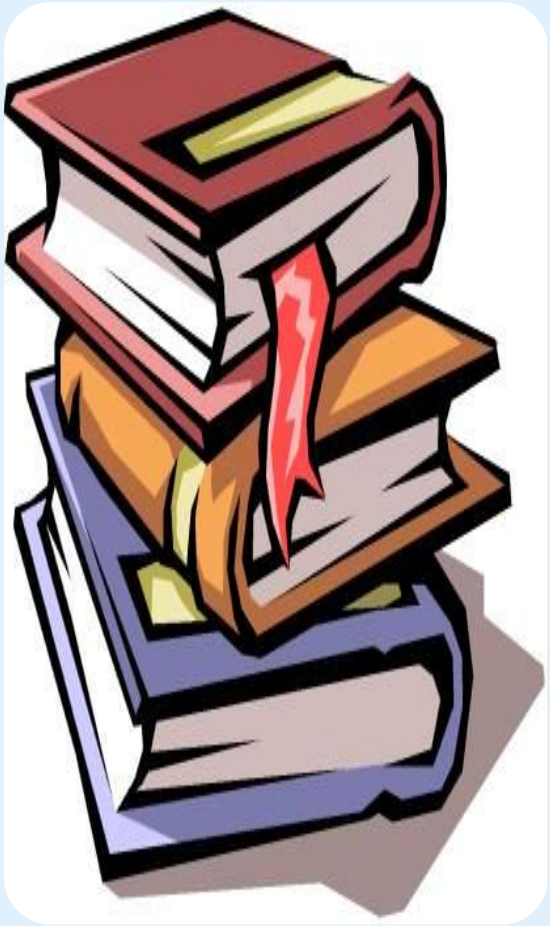

Пряме номінативне значення безпосередньо вказує на співвідношення слова з тим чи іншим явищем об'єктивної дійсності, як це історично закріпилось у свідомості мовців. Пряме значення є переважно первинним значенням слова. Наприклад, пряме й первинне значення слова промінь — «світлова смуга, що виходить з якого-небудь джерела світла», усі інші — переносні й похідні.

Переносне номінативне значення — це одне зі значень слова, яке виникло внаслідок перенесення найменувань одних явиш, предметів, дій, ознак на інші і закріпилося в ньому як додаткове. Переносне значення завжди похідне, вторинне.

Наприклад, значення «початок чогось доброго, позитивного» у слові промінь — переносне (промінь надії, промінь Щастя, промінь свободи). Від переносного значення слова, що є постійним, слід відрізняти переносне вживання слова. Переносне вживання слова за своїм змістом індивідуальне і використовується лише в певному контексті.

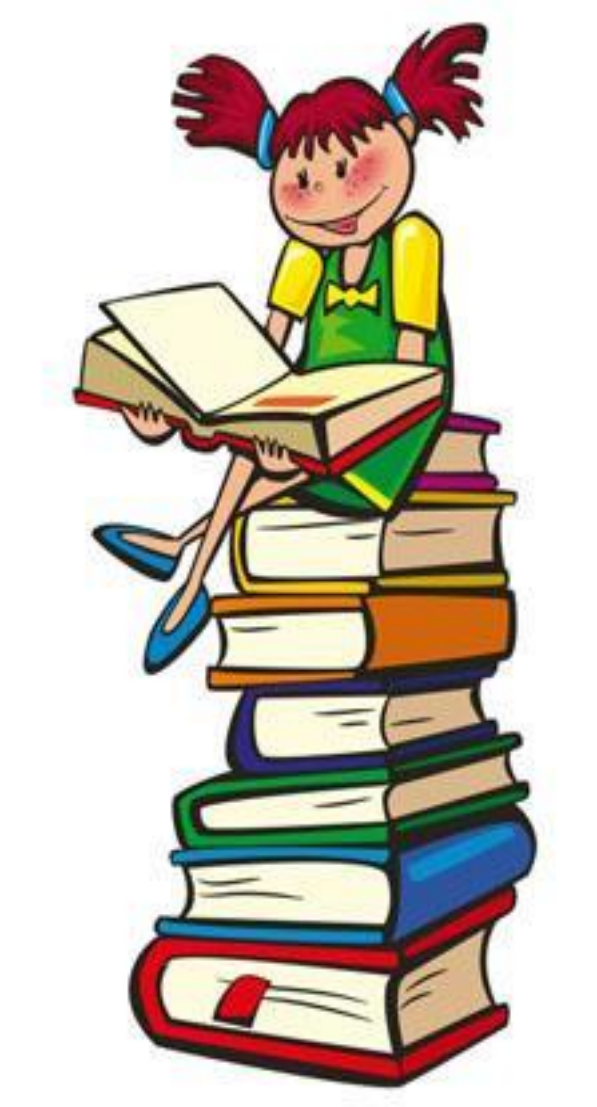

Переносне вживання слова відбувається в мові у вигляді метафори, метонімії, синекдохи.

Метафора — перенесення назви з одного предмета, явища на інший предмет, явище за їхньою схожістю.

Метафора є не тільки одним із засобів посилення образності й виразності мови, а й могутнім джерелом збагачення лексико-семантичної системи взагалі.

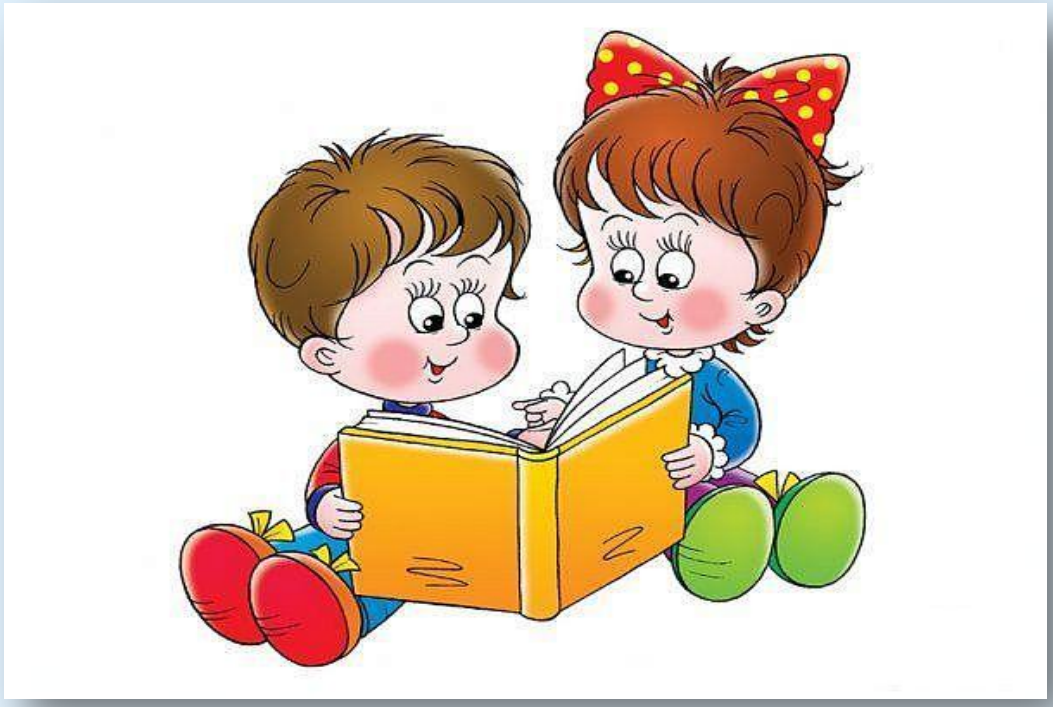

Метонімія — перенесення назви за суміжністю. Вона буває тоді, коли вживається:

а) назва матеріалу замість назви речі: брильянти й золото на руках (замість: прикраси з брильянтів і золота), фарфор і фаянс (замість: фарфоровий і фаянсовий посуд);

б) назва предмета замість його вмісту: чайник закипів (замість: вода в чайнику), випив чарку (замість: горілку з чарки);

в) назва властивості замість її носія: відвага мед п 'є (замість: відважна людина), правда переможе (замість: люди, які домагаються правди);

г) назва місцевості замість людей тієї місцевості: Київ прокидається (замість: люди, що живуть у Києві), село че кає змін (замість: селяни);

ґ) назва особи замість речі, шо їй належить: читаю Ліну Костенко (замість: твори, які належать Ліні Костенко), шофер підвіз мене (замість: автомашина, якою керував шофер) тощо.

Синекдоха — перенесення назви частини на ціле (найменування предмета за його характерною деталлю). Це, власне, різновид метонімії.

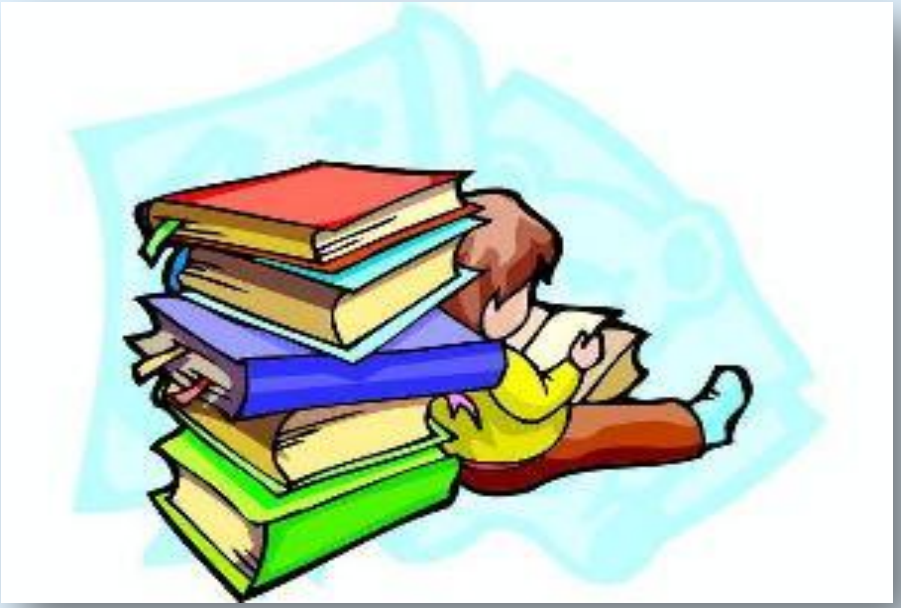

Наприклад, назва частини тіла може вживатися на означення людини: роботящі руки, носа не показувати куди, руда борода захвилювалася; назва одягу може замінювати назву людини з певного середовища: сіряки і свитки підвели голови, чорний смокінг оглянувся. Однина вживається замість множини: риба в ставку, буряк у полі.

2. Багатозначність слова

Багатозначність слова, полісемія, наявність в слова більш ніж одного значення, тобто здатність одного слова передавати різну інформацію про предмети і явища внеязикової дійсності. Наприклад, в слова горло 4 значення: передня частина шиї; порожнина позаду рота; верхня звужена частина судини; вузький вихід із затоки, гирло.

3. Омонімія. Міжмовні омоніми

Омоніми (від гр. homos "однаковий" і onyma "ім'я") - слова, які звучать однаково, але мають різні значення. Наприклад: ключ 1 "знаряддя для замикання і відмикання замка" і ключ 2 "джерело " . У випадку омонімії маємо декілька різних слів, значення яких між собою не пов'язані: вони не мають спільних елементів смислу (сем) і асоціативних зв'язків.

Міжмовні омоніми - слова двох мов, які мають однакову чи майже однакову форму, але різняться значенням.

Наприклад: укр. уродливий "гарний" - рос. уродливый "потворний", укр. луна "відгомін, відлуння" - рос. луна "місяць", укр. булка "хліб із білого пшеничного борошна" - болг. булка "молода, наречена", укр. магазин "крамниця" - англ. magazine "журнал", укр. комплекція "будова тіла, статура" - англ. complexion "колір обличчя", укр. геніальний "винятково талановитий" - англ. genial "добрий, сердечний, веселий", укр. академік "член академії наук" - польськ. akademik "студентський гуртожиток", нім. - Akademiker "людина з вищою освітою "

Міжмовні омоніми ще називають "фальшивими друзями перекладача", бо нерідко перекладач, довірившись звучанню слова, опиняється в смішному становищі. Так, Шевченкове "Пішла луна гаєм" один із відомих російських поетів переклав "Пошла луна лесом ".

4. Пароніми і правильність уживання слів

Щоб мовлення було нормативним, важливо розрізняти між собою пароніми. Пароніми - це слова (пари слів), які мають подібність у морфологічній будові (близькі за фонетичним складом), але розрізняються за значенням. Вони переважно належать до однієї частини мови, мають однакові граматичні ознаки. На відміну від синонімів слів, що позначають близькі поняття і тому можуть заміняти одне одного, -для паронімів така взаємозамінність

Незначна різниця у вимові паронімів спричиняє труднощі у їх засвоєнні, призводить до помилок, зокрема до неправильної заміни одного слова іншим. Тому треба особливо уважно стежити за вживанням малознайомих слів і завжди звертатися до відповідних словників, щоб уточнити значення, правопис та вимову потрібного слова.

Паронімічними відношеннями поєднується пар слів, значно рідше – три або більше. За характером смислових зв'язків пароніми поділяються на кілька груп:

1) синонімічні (*важкий – тяжкий, привабливий – принадливий*);

2) антонімічні (*прогрес – регрес, адресат – адресант*);

3) що мають семантичну близькість (*вирізнятися – відрізнятися, проблема – дилема, витрати – затрати, зумовлювати – обумовлювати*).

Явище паронімії – досить велика небезпека. Уникнути її можна лише тоді, коли людина відчуваючи її, перевіряє себе за словником (*оснований* – той, що базується на чомусь, *заснований* – створений, розпочатий; *дипломант* – переможець конкурсу, *дипломник* – автор дипломної роботи, *дипломат* – уповноважений колективу чи держави).

Паронімами є такі слова:

Виключно - винятково

Виключно – лише, тільки (... виключно для членів правління...)

Винятково – дуже, особливо, надзвичайно (це питання має винятково важливе значення).

Громадський – громадянський

5. Синонімія і багатсво мови.

Синоніми — це слова відмінні одне від одного своїм: звуковим складом, але близькі або тотожні за значенням.

Наприклад: сміливий, відважний, хоробрий, безстрашний, героїчний.

Синоніми поділяються на три основні групи:

1) **лексичні синоніми**, що відрізняються смисловими відтінками {відомий — видатний — славетний — знаменитий);

2) **стилістичні синоніми** — це слова, що відрізняються, стилістичним і емоційним забарвленням (говорити — мовити — пророчити — верзти);

3) **абсолютні синоніми** — зовсім не відрізняються значенням і в усякому контексті можуть вживатися без будь-якої відмінності {мовознавство — лінгвістика; століття — сторіччя). Таких синонімів в українській мові небагато. Синонімічні засоби мови мають глибоко національний характер. Вони свідчать про самобутність і специфіку мови. Уміле використання їх дозволяє розкрити те або інше поняття в усій його повноті. Однак надмірне нанизування синонімів, не виправдане змістом висловлювання, тільки засмічує мову.

Незнання синонімічних можливостей призводить до помилок. Часто виникають ускладнення, коли в російській мові на позначення певних понять існує одне слово, а в українській мові — кілька. Деякі слова відрізняються лише префіксами. Тут треба бути особливо уважними, бо заміна однієї букви може вплинути на значення слова та всього тексту.

6. Антоніми і мовна виразність

Антоніми (від грецьк. anty - проти, - onyta ім'я) - це слова переважно однієї частини мови, які мають протилежне значення. Антоніми об'єднуються не в ряди, а в пари різнокореневих і спільнокореневих слів: тепло - холод; глибокий - мілкий; надія - безнадія; правда - неправда. Антонімами є тільки слова з діаметрально протилежним значенням. Багатозначні слова можуть мати антоніми як для прямих, так і для переносних значень. Наприклад: сухий одяг - мокрий одяг, сухий хліб - свіжий хліб, суха зустріч - тепла зустріч.

З погляду структури розглядають антоніми різнокореневі й однокореневі. Різнокореневі: початок - кінець, правда - брехня, лівий - правий, піднімати - опускати.

Найбільш уживані лексичні антоніми. Це якісні прикметники (веселий - сумний, хоробрий - боязкий), іменники (холод - спека, радість - сум), дієслова (любити - ненавидіти), прислівники (далеко - близько), прийменники (над

Увага! Антонімів не мають:

1) власні назви: Суми, Марія, Дніпро;

2) слова, які називають конкретні предмети, процеси: волосся, дерево, книга;

3) числівники і більшість займенників: два, п'ятнадцять, ми, ти, вони;

4) слова-терміни: апостроф, відмінок, ом, вольт;

5) якісні прикметники, які позначають відтінки кольорів: фіалковий, рожевий, волошковий, жовтогарячий.

Над проектом працювала студентка 232 групи Молько Дарина

Дякую за увагу